

Jurisprudentie

De legataris wordt erfgenaam volgens de wet; wat was de bedoeling van de testateur?

Prof. mr. E.A.A. Luijten en prof. mr. W.R. Meijer*

1 Inleiding

12 Voor een geldige uiterste wil is een notariële akte een vereiste, behoudens voor de minder belangrijk geachte uiterste wil die vastgelegd kan worden in een onderhandse akte, het zogenaamde codicil (art. 4:94 van het Burgerlijk Wetboek, BW).¹ Als een geldige uiterste wil ongewijzigd is gebleven, terwijl de omstandigheden – waaronder, zoals in casu, de inhoud van de toepasselijke wettelijke regeling – zijn veranderd, kan na de dood van de testateur onduidelijk zijn wat hij gewild zou hebben: wilde hij met de verandering geen rekening houden, had hij niet geweten dat de verandering voor zijn gemaakte uiterste wil van belang was of kon zijn, was hij vergeten wat zijn uiterste wil inhield of zelfs dat hij een uiterste wil gemaakt had, of had hij gewild dat de wetwijziging naast zijn uiterste wil toegepast zou worden? Niemand kan na dode van de testateur deze vragen met zekerheid beantwoorden. De uiterste wil kan hierdoor onduidelijk zijn geworden en bij deze onduidelijkheid zal men hem moeten uitleggen, waarbij recht moet worden gedaan aan de veronderstelde, waarschijnlijke wil van de testateur.

Onder ‘veranderde omstandigheden’ vielen in de hier te bespreken casus² niet alleen een verandering van de juridische omstandigheden waarin de erflater leefde – blijkbaar niet van de feitelijke – maar ook wetwijzigingen tussen het maken van de uiterste wil en de dood van de erflater/testateur. Zowel rechtbank als hof kwam tot een interpretatie die men wellicht niet als de waarschijnlijkste uitleg van de wil van de testateur/erflater zou hebben beschouwd, maar die – historisch gezien – voor de hand lag.

2 De relevante feiten

Aan de orde is een geschil tussen een zoon en de langstlevende geregistreerde partner³ van een erflater/testateur.⁴ De laatste was in 1992 ongehuwd met de vrouw gaan samenwonen en had enkele maanden later een uiterste wil te haren behoeve gemaakt. In 1996 sloot het paar een samenlevingsovereenkomst, in 2001 gevolgd door het aangaan van een geregistreerd partnerschap, zonder dat tevoren partnerschapsvoorwaarden waren gemaakt. Hierdoor was een partnerschapsgemeenschap ontstaan, waarin de vermogens van de latere erflater en zijn partner samenvloeiden en na ontbinding ervan ieder van hen gerechtigd zou worden tot de onverdeelde helft van het partnerschapsvermogen. Voor zover wij konden nagaan stond in casu niet ter discussie dat op grond van de *wet* door het aangaan van een geregistreerd partnerschap zonder partnerschapsvoor-

* Prof. mr. E.A.A. Luijten is emeritus hoogleraar aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Prof. mr. W.R. Meijer is hoogleraar Privaatrecht aan de Open Universiteit Nederland te Heerlen.

1. Te denken is ook aan de onderhandse uiterste wil die bij een notaris in bewaring is gegeven, zie hierover art. 4:95 BW, alsmede aan de zogenaamde noodtestamenten, geregeld in art. 4:98 e.v. BW.

2. Hof Arnhem-Leeuwarden 30 september 2014, ECLI:GHARL:2014:7517, Notafax 2014/247, in hoger beroep van Rb. Leeuwarden 24 augustus 2011, RBLEE:2011:BR5881.

3. Hierna ook aangeduid als ‘de vrouw’.

4. Hierna ook aangeduid als ‘de man’ of ‘de erflater’.

waarden een partnerschapsgemeenschap was gecreëerd, waarin *ab intestato*, na ontbinding ervan door de dood van de erflater, de vrouw als zijn geregistreerde partner voor de helft en als zijn erfgenaam voor haar erfdeel volgens de wet in de andere helft gerechtigd zou zijn, al of niet naast een andere erfgenaam of erfgenamen.

Na zijn overlijden in 2005 blijkt dat erflater in 1992 een testament had gemaakt, dat in de tussentijd niet door hem herroepen of gewijzigd was. Over de afwikkeling van zijn nalatenschap ontstaat een geschil tussen de langstlevende partner, de vrouw, enerzijds en een zoon van de erflater anderzijds.⁵ Cruciaal wordt dan (de uitleg van) deze nimmer herroepen uiterste wil van de erflater. De vraag die beantwoord dient te worden is, welke gevolgen de daarin opgenomen testamentaire beschikkingen van de erflater – gegeven de zojuist opgesomde latere omstandigheden – dienen te hebben.

3 De door de erflater gemaakte beschikkingen

De in 1992, bij het begin van de samenleving, door de erflater gemaakte en nimmer herroepen uiterste wil hield in, dat de vrouw zijn enige erfgename zou zijn als hij zou overlijden zonder achterlating van één of meer nakomelingen. Voor het geval er wel één of meer nakomelingen zouden zijn – welk geval zich heeft voorgedaan – maakte hij legaten aan haar van:

- a. alle goederen van zijn nalatenschap (...) of zoveel zij daarvan kiest, tegen inbreng van de waarde,
- b. het vruchtgebruik van zijn nalatenschap, waarbij dit vruchtgebruik ook de in te brengen waarde omvatte,
- c. terwijl de inbrengverplichting pas opeisbaar zou zijn bij het einde van het vruchtgebruik.

Vast staat dat de erflater zijn zoon als nakomeling had nagelaten.

Niet betwist is dat de hier vermelde beschikkingen geldig en uitvoerbaar zijn. De vraag is echter welke positie in casu aan de vrouw toekomt.

4 De wetswijzigingen die na 1992 op de samenlevers toepasselijk waren geworden

In 1992 hadden de man en de vrouw een samenlevingsovereenkomst gesloten. Daarna werd tussen hem en de vrouw – na invoering van de mogelijkheid daartoe in 1998 – een geregistreerd partnerschap aangegaan zonder voorafgaande partnerschapsvoorwaarden, waardoor tussen hen een partnerschapsgemeenschap was ontstaan.

5. De gepubliceerde uitspraken – het arrest van het Hof Leeuwarden dat hier besproken wordt, noch de uitspraak van de Rechtbank Leeuwarden – maken melding van de herkomst van deze zoon.

Na de invoering van het huidige erfrecht in 2003 was de regeling van de wettelijke verdeling volgens het *ab intestato* erfrecht toepasselijk geworden. Deze geldt immers niet alleen voor gehuwden, maar ook voor geregistreerde partners (art. 4:8 BW). In dit verband merken wij al op dat art. 4:13 e.v. BW toepasselijk zijn, ‘tenzij de erflater heeft bepaald dat deze afdeling geheel buiten toepassing blijft’.

De positie van de vrouw als langstlevende van de partners was op grond van de toepasselijkheid van deze wettelijke regelingen gedurende de samenleving aldus aanmerkelijk verbeterd, nu zij bij het aangaan van de samenleving geen erfgenaam volgens de wet was en de wettelijke verdeling in het geheel nog niet aan de orde was.

Hoe diende onder deze omstandigheden de laatste uiterste wil van de erflater – daterende uit 1992 – te worden geïnterpreteerd?

5 Het geschil tussen de zoon en de langstlevende geregistreerde partner

De vraag is meer concreet welke positie de vrouw toekomt, nu zij in de uiterste wil van erflater niet tot zijn *erfgenaam* benoemd was in het geval hij zou overlijden met achterlating van (een) nakomeling(en), maar voor dat – zich voordoende – geval aan haar slechts *legaten* waren gemaakt, waarbij de erflater kennelijk had aangenomen dat zijn nakomeling dan – al of niet zijn enige – erfgenaam zou zijn.

Men is er – voor zover wij konden nagaan terecht – van uitgegaan dat de zoon van de erflater in ieder geval erfgenaam van zijn vader was. Vast stond ook dat de vrouw gerechtigd was tot de onverdeelde helft van de partnerschapsgemeenschap. Zonder uiterste wilsbeschikkingen van de erflater zou de wettelijke verdeling toepasselijk zijn geweest op de wederhelft volgens het bepaalde in artikel 4:13 e.v. jo. artikel 4:8 BW.

Volgens de zoon heeft erflaters niet herroepen testament uit 1992 hierin – achteraf gezien – in zoverre ‘wijziging’ gebracht, dat aan de vrouw alle door de erflater nagelaten goederen, of zoveel zij zou verkiezen, waren gelegateerd, tegen inbreng van de waarde, pas opeisbaar bij het einde van het vruchtgebruik, terwijl de zoon de *enige* erfgenaam van zijn vader zou zijn. In reconventie vordert de vrouw een verklaring voor recht dat zij en de zoon, ieder voor de onverdeelde helft, de erfgenamen van de erflater zijn.

6 Was de vrouw – impliciet en ‘op voorhand’ – als erfgename uitgesloten?

De Rechtbank Leeuwarden overweegt op vordering van de vrouw onder andere:

‘Uit de feiten volgt dat de vrouw op het moment dat de erflater zijn testament opmaakte, geen wettelijk erfgenaam van de erflater was. (...) Nu het tijdstip van overlijden van de erflater beslissend is voor de vraag wie als erfgenaam wordt opgeroepen en door de zoon niet is gesteld dat de erflater rekening heeft kunnen houden, althans heeft gehouden met een toekomstig huwelijk of geregistreerd partnerschap met de vrouw als gevolg waarvan laatstgenoemde een recht op zijn nalatenschap ontleent, heeft te gelden dat de erflater die verhoudingen niet heeft willen regelen. (...) De rechtbank komt daarom tot de slotsom dat de bewoordingen van het testament duidelijk zijn, in die zin dat er geen sprake is van een uitsluiting van de vrouw als erfgenaam. (...)

De rechtbank stelt op grond hiervan vast dat beide partijen als erfgenamen tot de nalatenschap van de erflater worden opgeroepen. (...)

Nu er sprake is van een geval waarin de erflater een geregistreerde partner en een kind als erfgenaam achterlaat, vererft de nalatenschap in beginsel volgens de algemene regeling van de erfopvolging bij versterf, tenzij de erflater bij uiterste wilsbeschikking heeft bepaald dat de wettelijke verdeling geheel buiten toepassing blijft (art. 4:13 lid 1 BW). (...)

Het geschil tussen partijen spitst zich toe op de vraag of de erflater door het opnemen van een legaat van alle goederen van de nalatenschap en het vruchtgebruik van de nalatenschap ten gunste van de vrouw, van de erfopvolging bij versterf is afgeweken. (...)

Uit het voorgaande volgt dat de erflater zijn erfopvolging aan de wet heeft overgelaten, omdat hij na het aangaan van het geregistreerde partnerschap met de vrouw geen testament heeft gemaakt. De wet roept tot de nalatenschap als erfgenamen de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot van de erflater tezamen met diens kinderen op (art. 4:10 lid 1 onder a BW), terwijl op grond van art. 4:8 BW geregistreerde partners gelijk zijn gesteld met echtgenoten. De rechtbank stelt op grond hiervan vast dat partijen als erfgenamen tot de nalatenschap van de erflater worden opgeroepen. (...)

In hoger beroep, aangespannen door de zoon, oordeelt het Hof Leeuwarden (r.o. 14 e.v.):

‘Gelet op de aard van de door de erflater onder vigeur van het oude erfrecht ten behoeve van de vrouw gemaakte beschikkingen brengt naar het oordeel van het hof een redelijke wetstoepassing mee dat

afd. 4.3.1 BW⁶ buiten beschouwing blijft. Voorts is tussen partijen niet in geschil dat de uiterste wil niet een uitdrukkelijk gemaakte erfstelling behelst voor het geval dat de erflater zou overlijden met achterlating van één of meer afstammelingen, zoals te dezen het geval is. Resteert derhalve de vraag of in de door de erflater ten behoeve van de vrouw gemaakte legaten, meer in het bijzonder in het legaat van vruchtgebruik van de nalatenschap, een stilzwijgende onterving van de vrouw besloten ligt. (...)

Het hof is van oordeel dat met toepassing van de uitleggingsmaatstaf van art. 4:46 lid 1 BW de uiterste wil van de erflater een duidelijke zin heeft. De erflater heeft de vrouw die ten tijde van het maken van de uiterste wil zijn – informele – samenlevingspartner was, door het maken van de in de uiterste wil onder D. vermelde legaten⁷ verzorgd willen achterlaten. Uit de uiterste wil valt naar het oordeel van het hof evenwel niet af te leiden dat de erflater beoogd heeft om een verdergaande verzorging van de vrouw op voorhand uit te sluiten voor het geval hij met haar een huwelijk of een geregistreerd partnerschap zou aangaan en haar als echtgenote respectievelijk geregistreerd partner zou achterlaten, waarbij het hof nog aantekent dat de wet ten tijde van het maken van de uiterste wil door de erflater het geregistreerde partnerschap nog niet kende. (...)

Daarmee is in zoverre de uitspraak van de rechtbank bekrachtigd en staat thans vast dat de zoon – behoudens een eventueel door hem in te stellen beroep in cassatie – en de vrouw samen en voor gelijke delen erfgenamen zijn van de erflater, terwijl de vrouw daarnaast aanspraak kan maken op levering van de haar gemaakte legaten.

Noot

1 De wil van de erflater ten tijde van het maken van zijn uiterste wil

Opvallend is, dat de erflater tijdens de samenleving met de vrouw in 1992 in zijn toen gemaakte en nimmer herroepen uiterste wil de vrouw slechts tot zijn erfgename heeft benoemd als hij geen nakomelingen zou nalaten. Voor het geval hij zou overlijden met achterlating van één of meer nakomelingen⁸ heeft hij de vrouw (alleen) legaten gemaakt. Blijkbaar wilde hij – in ieder geval te dien tijde – de vrouw dan niet tot zijn (mede-)erfgename benoemen, maar heeft hij ervoor gekozen dat de toenmalige wet zijn erfopvolging regelde, op grond van welke regeling de vrouw ten tijde van het maken van zijn uiterste wil bij in leven zijn van één of meer nako-

6. Door ons toegevoegde noot: deze afdeling is getiteld: ‘Het erfrecht bij versterf van de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot en van de kinderen’.

7. Door ons toegevoegde noot: zie hierboven onder par. 4.

8. Welk geval zich heeft voorgedaan.

melingen, als degene met wie de erflater samenwoonde, *geen* erfgename van hem zou zijn.

Zou de erflater vóór het aangaan van het geregistreerde partnerschap zijn overleden, dan zou onze voor de hand liggende conclusie zijn geweest, dat de zoon zijn enige erfgenaam⁹ was en aan de vrouw slechts de haar gemaakte legaten zouden toekomen. De intentie van de erflater om de vrouw bij zijn eerdere overlijden verzorgd achter te laten blijkt uit het haar gemaakte vruchtgebruiklegaat van zijn nalatenschap als hij één of meer nakomelingen zou hebben. Ook daaruit kan afgeleid worden dat de erflater in dat geval aldus slechts de nakomeling tot zijn erfgenaam had willen nalaten.

2 De wil van de erflater ten tijde van het aangaan van het geregistreerde partnerschap met de vrouw

Een geregistreerd partnerschap leidt op grond van het bepaalde in artikel 1:80a BW tot het ontstaan van een ‘partnerschapsgemeenschap’, gelet op het bepaalde in artikel 1:80b BW.

Door het aangaan van een geregistreerd partnerschap zonder partnerschapsvoorwaarden heeft de erflater de vrouw niet alleen tijdens zijn leven – zo kan worden aangenomen –, maar ook na zijn vooroverlijden willen laten delen in zijn vermogen.¹⁰ Hierdoor zou de vrouw immers bij ontbinding van de partnerschapsgemeenschap door het overlijden van de erflater in ieder geval gerechtigd worden tot de helft van de ontbonden partnerschapsgemeenschap. Als zijn erfgename volgens de wet zou zij – behoudens een andersluidende uiterste wil van de erflater – samen met zijn zoon geroepen zijn tot erflaters nalatenschap, de andere helft van de partnerschapsgemeenschap. In dat verband kan de vraag gesteld worden of de vrouw als geregistreerde partner naast de zoon recht zou hebben op haar erfdeel volgens de wet in de nalatenschap van de erflater *en* op de door hem aan haar gemaakte legaten. De testateur/erflater heeft óf hierbij niet stilgestaan óf gemeend dat het aangaan van het geregistreerde partnerschap op de erfrechtelijke situatie van de vrouw geen invloed had óf aangenomen dat de vrouw als geregistreerde partner zowel recht zou hebben op de haar gemaakte legaten als op een erfgenaamschap en zulks willens en wetens geaccepteerd.

3 De wil van de erflater na de invoering van het huidige erfrecht

Door de invoering van het huidige erfrecht kreeg de beantwoording van de vraag of de geregistreerde partner naast de zoon recht had op een erfdeel naast de haar gemaakte legaten nog meer gewicht. Onder het huidige recht komt aan de geregistreerde partner immers niet slechts een kandsdeel toe, maar is de wettelijke verdeling toepasselijk, waardoor aan het kind van de erflater slechts een niet-opeisbare vordering op de langstlevende partner is toegedeeld.

9. Aangenomen dat de zoon de enige nakomeling van de erflater was.

10. Aangenomen althans dat de vrouw toen niet of minder vermogend was dan de man.

De vraag die de rechterlijke colleges te beantwoorden voorgelegd werd was, of erflaters ongewijzigde uiterste wil van 29 december 1992 thans moest worden uitgelegd aan de hand van de toenmalige situatie, of dat rekening gehouden moest worden met de nadien opgetreden verandering van de relatie tussen de latere erflater en de vrouw en of zelfs de langstlevende partner als erfgenaam aanspraak zou kunnen maken op toepassing van de wettelijke verdeling.

In dit verband diende niet alleen nagegaan te worden of de erflater zou hebben gewild dat de vrouw een erfdeel zou toekomen in zijn nalatenschap, maar ook of zijn kind tegenover de langstlevende geregistreerde partner slechts de positie van schuldeiser van een niet-opeisbare vordering zou hebben.

Vaststaat wel, dat de zoon niet – impliciet of expliciet – door de erflater als erfgenaam was uitgesloten in zijn laatste uiterste wil. Als vaststaand kan ook worden aangenomen dat de erflater de vrouw in zijn nimmer herroepen uiterste wil niet tot erfgename had benoemd, maar haar slechts een vruchtgebruiklegaat had gemaakt. Ten slotte kan niet ontkend worden dat de erflater na invoering van het huidige erfrecht zijn laatste uiterste wil niet had gewijzigd.

Wat zou de erflater gewild hebben?

4 Enige historische beschouwingen

Alvorens het door rechtbank en hof op deze vraag gegeven antwoord te bespreken merken wij op, dat deze casus een opmerkelijke verwantschap vertoont met (stok)oude jurisprudentie, die wij hier in herinnering roepen. Na de invoering van de langstlevende echtgenoot als erfgenaam volgens de wet in 1923 werd immers van de rechter gevraagd uiterste willen, gemaakt onder het tevoren vigerende recht¹¹ te interpreteren, teneinde antwoord te geven op de vraag of de langstlevende echtgenoot die bijvoorbeeld op grond van erflaters uiterste wil slechts als legataris recht had op een vruchtgebruik van erflaters nalatenschap, bij het overlijden van de testateur na de daarna opgetreden wetwijziging, tevens mede-erfgenaam in zijn nalatenschap was of niet.¹² Meijers meent dat naast het veelal aan de langstlevende echtgenoot gelegateerde vruchtgebruik de wettelijke regeling ten tijde van het overlijden van de eerststervende echtgenoot toegepast dient te worden. Hij merkt in dit verband op: ‘Een vruchtgebruik naast een erfrecht bij versterf is (...) niet een beschikking die niet uitgevoerd kan worden. De geroepene kan als erfgenaam verwerpen en het legaat aanvaarden.’

Wij leiden uit de door hem gegeven opsomming van schrijvers die zich over de beantwoording van de vraag uitlieten af, dat de meerderheid van hen destijds verdedigde dat aan de langstlevende echtgenoot zowel een erfdeel volgens de wet als het testamentaire vruchtge-

11. Waarin de langstlevende echtgenoot geen erfgenaam volgens de wet was.

12. Vgl. Asser-Meijers (1930), waarin op p. 96/97 in noot 3 wordt vermeld dat over de uitleg van uiterste willen van vóór 1923, waarin aan de langstlevende echtgenoot een vruchtgebruik van de goederen van de nalatenschap was gelegateerd, verschil van opvatting heerste.

bruik van de overige goederen van de nalatenschap van de eerststervende toekwam. De rechtspraak was hiermee in overeenstemming.

Wij menen dat deze benadering ook thans opgeld kan doen.

5 De wil van de erflater volgens rechtbank en hof

In de hier te bespreken casus komen de beide rechterlijke instanties – samengevat – tot de conclusie dat erfletters testament ten gevolge heeft dat de langstlevende geregistreerde partner recht heeft op de haar gemaakte legaten en *daarnaast* op grond van de wet naast de zoon erfgenaam van de erflater is, ieder voor de helft, zij het dat de wettelijke verdeling *niet* toepasselijk is.

Voor de zoon, die slechts voor de helft erfgenaam van zijn vader blijkt te zijn, zal dit een teleurstelling hebben betekend. Bij de overgebleven geregistreerde partner zal deze interpretatie wellicht evenmin in goede aarde zijn gevallen.¹³ De vraag is echter of de *erflater* dit resultaat zou hebben gewild c.q. zich ermee had kunnen verenigen. De laatste wil van een erflater moet bij onduidelijkheid – en daarvan is hier sprake – worden uitgelegd, waarbij de bedoeling is dat het resultaat in overeenstemming is met de – veronderstelde – wil van de erflater/testateur, althans deze wil zo dicht mogelijk benadert.

In de meer dan twintig jaren tussen het maken van zijn uiterste wil en erfletters overlijden was de positie van de vrouw – ook haar erfrechtelijke positie – al aanmerkelijk verbeterd door het aangaan van het geregistreerde partnerschap. Wat had de erflater bewogen zijn uiterste wil niet aan te passen aan de gewijzigde omstandigheden?

Was de erflater na zoveel jaren zijn uiterste wil vergeeten?

Was de erflater zich van de inhoud van zijn uiterste wil nog wel bewust geweest, maar had hij gemeend dat de vrouw slechts legaten waren toegekend en zijn zoon van hem zou erven en had hij willens en wetens zijn laatste testament niet herroepen, teneinde de zoon bij zijn overlijden zijn vermogen rechtstreeks te doen toekomen, onder verplichting de aan de vrouw gemaakte legaten uit te keren?

Had de erflater gemeend dat zijn uiterste wil vervallen was, nadat tussen hem en de vrouw een partnerschap was gesloten en het huidige erfrecht toepasselijk was geworden, waardoor de vrouw als geregistreerde partner recht zou hebben op zijn vermogen en de zoon slechts een niet-opeisbare vordering op haar zou verkrijgen?

Wij zullen het nooit weten.

Rechtbank en hof hebben – zij het op grond van onderling verschillende overwegingen – gekozen voor toepassing van het huidige erfrecht, met uitzondering van de wettelijke verdeling.¹⁴ Deze keuze is – behoudens natuurlijk waar het de niet-toepasselijkheid van de wettelijke verdeling betreft – in overeenstemming met de keuze die rechterlijke colleges hebben gemaakt na de

invoering van de wetwijziging in 1923. In zoverre is van een constante gedragslijn sprake die de rechtszekerheid ten goede komt. Wij kunnen ons dan ook met deze uitkomst verenigen, zij het dat niet met zekerheid gezegd kan worden of deze in overeenstemming is met de bedoeling van de testateur kort voor zijn overlijden. Met deze onzekerheid moet een interpretator van een uiterste wil echter leren leven.

6 Waarom was de wettelijke verdeling niet toepasselijk?

De beantwoording van deze vraag is in casu eenvoudig: de vrouw had blijkbaar geen beroep gedaan op de regeling van de wettelijke verdeling,¹⁵ de concept-akte van verdeling die de zoon geweigerd had te ondertekenen ging ervan uit dat de wettelijke verdeling niet toepasselijk was en de vordering van de vrouw jegens de zoon hield in dat hij veroordeeld werd tot het medewerken aan de vestiging van het vruchtgebruik op de woning van erflater; het hof was van oordeel dat ‘een redelijke wetstoepassing’ meebrengt dat afdeling 4.3.1 BW geheel buiten toepassing blijft. Wij sluiten ons graag bij deze conclusie aan, zij het dat het, nu erfletters uiterste wil over het antwoord op deze vraag geen uitsluitel kon geven, wellicht verdedigbaar zou zijn geweest dat de wettelijke verdeling juist wél toepasselijk was. Artikel 4:13 BW eist immers dat de erflater een echtgenoot c.q. een geregistreerde partner en één of meer kinderen als erfgenamen achterlaat en niet bij uiterste wilsbeschikking heeft bepaald dat deze afdeling geheel buiten beschouwing blijft. Nu de rechterlijke colleges beide tot de – door ons onderschreven – conclusie kwamen dat de vrouw en de zoon tezamen erfgenamen van de erflater waren, had de conclusie dat de wettelijke verdeling toepasselijk was voor de hand gelegen. Blijkbaar is het door de erflater aan de vrouw gemaakte vruchtgebruikgeaat voor toepassing van de wettelijke verdeling een beletsel geweest. Wij menen dat deze (impliciete) gevolgtrekking van de rechtbank juist is, zeker nu erfletters uiterste wil dateerde van lang vóór de invoering van het huidige erfrecht en men onmogelijk kan verdedigen dat hij met dit recht al rekening had gehouden, of had kunnen houden. Gelet op de overweging van het hof dat de zoon en de vrouw tezamen erfgenamen van de erflater waren, zou het voor de hand gelegen hebben dat de wettelijke verdeling toepasselijk geacht zou zijn, nu de Overgangswet hiervoor geen regeling geeft en vaststaat dat de erflater onder het huidige erfrecht is overleden. Kennelijk is ook het hof ervan uitgegaan dat de wettelijke verdeling juist niet toepasselijk was, gelet op de inhoud van erfletters uiterste wil. Beslissend is of – naar de toestand ten tijde van erfletters overlijden – de testamentaire beschikkingen van de erflater en de wettelijke verdeling verenigbaar waren. Het komt ons voor dat het vruchtgebruikgeaat dat de erflater aan de vrouw had gemaakt al voldoende was om te verhinderen dat de wettelijke verdeling toepasselijk geacht kon worden.

13. Vgl. hieronder sub 6.

14. Waarbij niet uitgesloten is dat de vorderingen van de zoon ook niet uitnodigden om in te gaan op de vraag of de erflater al of niet zou hebben gewild dat de wettelijke verdeling toegepast zou worden.

15. Dat leiden wij althans af uit de overwegingen van de rechtbank.

7 Was de keuze van Rechtbank en Hof Leeuwarden een juiste?

Wij achten het zeker mogelijk en eigenlijk waarschijnlijk, dat de erflater zich in het geheel niet gerealiseerd heeft dat met het aangaan van een geregistreerd partnerschap niet slechts een vermogensgemeenschap tussen hem en de vrouw tot stand zou komen, maar dat de vrouw daarmee ook erfgenaam volgens de wet van hem zou worden. Evenmin is duidelijk of de erflater zich na de invoering van het huidige erfrecht heeft gerealiseerd dat de vrouw aanspraak zou kunnen maken op toepassing van de wettelijke verdeling, waardoor zijn zoon slechts een niet-opeisbare vordering op de vrouw zou verkrijgen. Aan de beantwoording van de vraag of de erflater de ontstane situatie heeft *gewild* komen wij dan niet eens meer toe. Uit de ons bekende gegevens kunnen wij niet afleiden dat de erflater door het aangaan van een geregistreerd partnerschap met de vrouw haar de positie van zijn erfgename had *willen* geven.

De keuze van de rechterlijke colleges achten wij niettemin juist, nu niet gebleken was dat de erflater had gemeend dat de door hem verrichte rechtshandelingen, in onderling verband gezien, *geen* erfrechtelijke consequenties zouden hebben.

8 Conclusie

Naarmate de wijzen waarop twee mensen kunnen samenleven steeds gevarieerder worden, zullen – ook zonder dat testamentaire beschikkingen gemaakt zijn – steeds meer niet ter zake kundigen zich niet of onvoldoende realiseren welke erfrechtelijke gevolgen daaraan verbonden zijn. Veelal komt men daar, zoals in de hier besproken casus, pas achter als het ‘kwaad’ reeds geschied is en er niets meer aan de situatie veranderd kan worden. Dit geldt ook voor het erfrecht, zij het dat de erflater zich daarover dan geen zorgen meer behoeft te maken!